

การแปรความหมายของ ผลของการวิเคราะห์ดิน

โดย

ชาญชัย มณีคุลย์

กองอาหารสัตว์ กรมปศุสัตว์

ในการปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์ให้ได้ผลจริง ๆ นั้น นอกจากจะขึ้นอยู่กับพันธุ์หญ้าที่เหมาะสม การดูแลอย่างดี และอื่น ๆ แล้ว ปัญหาเรื่องดินมีอิทธิพลเป็นอย่างมากอีกด้วย ดินเป็นแหล่งสะสม แร่ธาตุ อาหารพืช หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ดินเป็นเสมือนคลังอาหารของพืช พืชจะดูดเอาแร่ธาตุจากดินมาใช้ประโยชน์ได้มากน้อยขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ หลายอย่าง เช่น ชนิดของดิน กล่าวคือในดินแต่ละชนิดมีธาตุต่าง ๆ สะสมอยู่มากน้อยต่างกัน เช่นดินชุดปากช่อง มีความอุดมสมบูรณ์มากกว่าดินชุดน้ำพอง หญ้านี้ปลูกในดินปากช่องจะให้ผลสูงกว่าดินชุดน้ำพอง ตัวอย่างเช่น หญ้าคอस्टอลเบอร์มิวด้า เมื่อปลูกที่ปากช่องให้ผลผลิตคิดเป็นน้ำหนักวัตถุแห้งประมาณ ๒.๔ ตันต่อไร่ต่อปี แต่ของที่ปลูกที่บรมีอในดินชุดดินน้ำพอง ได้ผล ๙๘๔ ถึง ๑.๙ ตัน

นอกจากนั้นพันธุ์หญ้าเองก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผลผลิตแตกต่างกัน หญ้าบางพันธุ์มีความสามารถในการขึ้นเติบโต ดูดแร่ธาตุได้ดีกว่าหญ้าพันธุ์อื่น นั่นคือเป็นคุณสมบัติประจำตัวของหญ้าเอง ในดินปากช่องหญ้าคอस्टอลเบอร์มิวด้าให้ผลผลิตน้ำหนักวัตถุแห้งประมาณ ๒.๔ ตัน ต่อไร่ดังกล่าวแล้ว แต่หญ้าซิกแนลตั้งให้ถึง ๔.๕ ตัน หญ้าอาลาบงเอกซให้ ๓.๘ ตัน หรือหญ้าซาอ์ฟริกั้นพันธุ์คัตซังกล่า ก็ให้ถึง ๒.๖ ตัน

ในเรื่องของดินนั้น มีสิ่งที่น่าสังเกตว่า มีการผันแปรในทางส่วนประกอบในแง่เคมี และแง่สภาวะกายภาพอย่างมากมาย ทำให้เกิดเป็นดินในลักษณะแตกต่างกันเป็นกลุ่มเป็นชุด

ดังนั้นเพื่อความสะดวกในการศึกษา และการใช้ดินนี้ นักวิทยาศาสตร์ทางดินจึงได้จัดจำแนกดินออกเป็นหมู่เป็นพวกและให้คำจำกัดลักษณะของดินแต่ละหมู่แต่ละพวกไว้ และตั้งชื่อให้ดินแต่ละหมู่โดยเฉพาะ เช่นเดียวกับการที่นักพฤกษศาสตร์เขาตั้งชื่อให้พืชสำหรับดินในเมืองไทย นักสำรวจดินแยกดินต่าง ๆ และตั้งชื่อให้ตามชื่อท้องถิ่นเช่นตั้งตามชื่อจังหวัด เช่นดินโคราช ดินร้อยเอ็ด หรือชื่อตำบลหมู่บ้าน เช่นดินโพนพิสัย ดินพิมาย ซึ่งแต่ละชนิดจะมีลักษณะคุณสมบัติเฉพาะตัว ในทางวิชาปฐพีวิทยา เขาเรียกหน่วยของดินที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งจำแนกแยกแยะเป็นส่วนย่อยอย่างละเอียดนี้ว่า ชุดดิน ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Series ไม่ใช่คำว่า Species เหมือนอย่างในการจำแนกพืช หรือสัตว์ เมื่อจะเรียกชื่อดินให้ถูกต้อง ก็เรียกชื่อดินชุดนั้น ชุดนี้เช่น ดินชุดดินโคราช ดินชุดดินร้อยเอ็ด หรือ Korat Series, Roi Et Series เป็นต้น

ชื่อต่าง ๆ นี้ใช้ชื่อของจังหวัด หรือท้องที่ใดท้องที่หนึ่งนั้นไม่จำเป็นว่าจะจะเป็นดินที่จำกัดเขตอยู่เฉพาะในจังหวัดหรือท้องที่นั้น ๆ เท่านั้น เช่น ดินชุดดินโคราช นอกจากจะพบอยู่ในท้องที่จังหวัดนครราชสีมาแล้ว ยังพบกระจายอยู่ทั่วไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่นที่จังหวัดขอนแก่น อุดร อุดล ฯลฯ หรือดินชุดโพนพิสัยก็พบอยู่ในท้องที่จังหวัดอุดรธานี สุรินทร์ และขอนแก่น ฯลฯ

ในท้องที่จังหวัดหนึ่ง ๆ อาจมีดินชุดต่าง ๆ กระจายอยู่หลายชุด เช่นที่จังหวัดขอนแก่น มีดินชุดต่าง ๆ กระจายอยู่อย่างน้อย ๓๐ ชุด หรือ Series โดยมีดินชุดดินร้อยเอ็ดมากที่สุด คือมีเนื้อที่ประมาณ ๒๔ % ของพื้นที่จังหวัด และดินโคราชรองลงมา มีประมาณ ๑๙ %

ปัญหาต่อมาคือมีชื่อว่า ดินแต่ละชุดมีลักษณะแตกต่างกันอย่างไร อันนี้นักสำรวจจำแนกดิน เขาได้ทำการจำแนกไว้แล้ว พิมพ์เป็นหลักฐานอย่างชัดเจน กรมพัฒนาที่ดินได้จัดพิมพ์แผนที่ ๆ ดินของแต่ละจังหวัดไว้แล้วหลายจังหวัด โดยเฉพาะทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้ทำงานทางทุ่งหญ้าและสัตวบาล ควรหาโอกาสศึกษาเพื่อให้ทราบว่าเป็นพื้นที่ ๆ กำลังทำงานอยู่นั้นมีลักษณะดินเป็นอย่างไร อยู่ในกลุ่มไหน แร่ธาตุมากน้อยแค่ไหน เนื้อ

ดินเป็นอย่างไร นักสัตวบาลแม้จะไม่เกี่ยวข้องกับการปลูกหญ้าโดยตรง แต่โคกระบือต้องกินหญ้า ซึ่งก็ต้องดูแร่ธาตุหาอาหารเอาจากดิน ก็น่าจะให้ความสนใจเกี่ยวกับดินเป็นพิเศษด้วย

ในที่นี้จะคัดเอาลักษณะของดินบางชุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมาลงไว้ เพื่อให้ทราบเป็นตัวอย่างคร่าว ๆ หากสนใจรายละเอียดเพิ่มเติมให้ติดต่อกองสำรวจที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน

๑. ดินชุดดินร้อยเอ็ด มีหน้าดินลึก เป็นดินร่วนทราย มีสีเทาหรือสีน้ำตาล เนื้อดินละเอียด การระบายน้ำเร็ว แต่การซึมน้ำเร็วปานกลาง ปริมาณอินทรีย์วัตถุต่ำ ความสามารถในการถ่ายเทประจุบวกต่ำถึงต่ำมาก ปริมาณธาตุฟอสฟอรัสที่พืชดูดซึมได้ต่ำมาก แต่ปริมาณธาตุโปแตสเซียมอยู่ในเกณฑ์สูง มีฤทธิ์เป็นกรด pH ๔.๕-๕.๕ ความลาดเทน้อยกว่า ๒%

๒. ดินชุดดินโคราช หน้าดินตื้น เป็นดินร่วนทราย มีสีน้ำตาล เนื้อดินละเอียด ระบายน้ำได้ดีพอใช้ การซึมน้ำปานกลาง ปริมาณอินทรีย์วัตถุต่ำถึงปานกลาง ความสามารถในการถ่ายเทประจุบวกต่ำ ปริมาณธาตุฟอสฟอรัสที่พืชดูดซึมได้ต่ำ ปริมาณโปแตสเซียมปานกลาง มีฤทธิ์เป็นกรด pH ๔.๕-๖.๐ ความลาดเท ๒-๖%

๓. ดินน้ำพอง เป็นดินลึกมากปนทราย สีน้ำตาลแก่ เนื้อดินละเอียดมาก ระบายน้ำดีมาก ซึมน้ำเร็ว เป็นดินเลวมีปริมาณอินทรีย์วัตถุต่ำ ความสามารถในการถ่ายเทประจุบวกต่ำมาก ปริมาณธาตุฟอสฟอรัสที่พืชดูดซึมได้ต่ำมาก ปริมาณโปแตสเซียมต่ำมาก มีฤทธิ์เป็นกรดถึงเป็นกลาง pH ๕-๗.๐ ความลาดเท ๓-๑๐%

๔. ดินชุดดินโพธิ์พลึง หน้าดินตื้น มีลูกรังปนในดินชั้นล่าง เป็นดินร่วนทราย สีน้ำตาลแก่ถึงแดงปนเหลือง เนื้อดินเป็นก้อนเล็ก ๆ การระบายน้ำดีพอใช้ ซึมน้ำเร็วปานกลาง ปริมาณอินทรีย์วัตถุต่ำมากถึงปานกลาง ความสามารถในการถ่ายเทประจุบวกต่ำถึงค่อนข้างต่ำ ปริมาณธาตุฟอสฟอรัสที่พืชดูดซึมได้ต่ำ ปริมาณโปแตสเซียมต่ำถึงปานกลาง มีฤทธิ์เป็นกรด pH ๔.๕-๖.๕ ความลาดเท ๒-๖%

๕. ดินชุดปากช่อง หน้าดินลึกมาก เป็นดินเหนียว สีน้ำตาลแดง เนื้อดินเป็นเม็ดเล็ก ๆ ระบายน้ำได้ดี การซึมน้ำช้า ปริมาณอินทรีย์วัตถุปานกลาง ความสามารถในการถ่ายเทประจุบวกสูง ปริมาณธาตุฟอสฟอรัสที่พืชดูดซึมได้ต่ำมาก ปริมาณธาตุโปแตสเซียมปานกลาง มีฤทธิ์เป็นกรด pH ๕—๖.๕ ความลาดเท ๒—๘%

๖. ดินชุดดินทับทิม เป็นดินลึก เป็นดินเหนียว ชั้นล่างมีลูกรังขนาดเล็กปนสีน้ำตาล เนื้อดินค่อนข้างละเอียด ระบายน้ำดีพอใช้ การซึมน้ำค่อนข้างช้า ปริมาณอินทรีย์วัตถุค่อนข้างสูง ความสามารถในการถ่ายเทประจุบวกสูง ปริมาณธาตุฟอสฟอรัสที่พืชดูดซึมได้ค่อนข้างต่ำ ปริมาณธาตุโปแตสเซียมสูงมาก มีฤทธิ์เป็นกรดถึงเป็นกลาง pH ๕—๗ ความลาดเท ๑—๘%

ข้างบนนั้นเป็นตัวอย่างการบอกลักษณะของดินบางชุดหรือ Series จะเห็นว่าในการบอกลักษณะของชุดดิน มีข้อมูลเกี่ยวกับการวิเคราะห์ดินอยู่ด้วย เช่น ค่า pH ฟอสฟอรัส อินทรีย์วัตถุ โปแตสเซียม และค่าความสามารถในการถ่ายเทประจุบวกอยู่ด้วย ปัญหาที่มีอยู่ว่า เมื่อเราส่งตัวอย่างดินให้ห้องทดลองทางดินเขาวิเคราะห์แล้ว เมื่อผลวิเคราะห์ออกมาเป็นตัวเลขบอกค่าของธาตุต่าง ๆ เหล่านั้น เราอ่านตัวเลขเหล่านั้นแล้วเข้าใจว่าอย่างไร กล่าวคือเมื่อเราอ่านตัวเลขแล้วเราวินิจฉัยได้หรือไม่ว่า ดินนั้นมีธาตุที่ต้องการสูงกว่าความต้องการของพืช

ฉนั้นบทความนี้จึงได้รวบรวมตัวเลขมาตรฐานมาเผยแพร่ไว้เพื่อจะได้เปรียบเทียบกับค่าการวิเคราะห์ตัวอย่างดินนี้ผู้อ่านอาจต้องการ ค่าต่าง ๆ ที่ควรทราบดังนี้

๑. ค่า pH ค่านี้ผู้อ่านคงรู้ความหมายดีอยู่แล้ว แต่สำหรับการปลูกพืชค่าที่ต่ำกว่า ๕.๐ ถือว่าดินมีฤทธิ์เป็นกรดอย่างแรง ไม่เหมาะทำการปลูกพืช เช่นดินในนาภาคกลาง ดินองครักษ์ปลูกข้าวให้ผลน้อย ตามปกติในการปลูกพืช ค่า pH นี้เหมาะจะอยู่ระหว่าง ๖.๐—๗.๕ ส่วนค่าที่แน่นอนขึ้นอยู่กับชนิดพืช เช่นกระถินจะให้ผลสูงในดินที่มี pH ๖.๘ ซึ่งในทางพืชถือว่า มีปฏิกิริยาเป็นกลาง (pH ๖.๑—๗.๓ ถือว่าอยู่ในดินประเภทให้ปฏิกิริยาเป็นกลาง) กระถินแปลกกว่าถั่วอื่น ๆ เช่น ถั่วลาย ถั่วहारวิลสะโตโล เพราะ

กระถินเป็นพืชที่ต้องการเชื้อแบคทีเรียพวกช่วยสร้างปม หรือที่เรียกว่า Rhizobium ประเภทที่ต้องการปฏิกริยาของดินเป็นกลางหรือค่อนข้างต่ำ

๒. ปริมาณอินทรีย์วัตถุ อินทรีย์วัตถุในดินนอกจากจะให้ปุ๋ยแก่พืชโดยตรงแล้วยังช่วยในการปรับปรุงเนื้อดิน ช่วยให้ดินอุ้มน้ำและทำให้ดินร่วน การจัดทำมาตรฐานสำหรับค่าของอินทรีย์วัตถุในดิน ในแง่ของการปลูกพืชมีดังนี้

ระดับ	% อินทรีย์วัตถุ
ต่ำมาก	มีน้อยกว่า ๐.๕ %
ต่ำ	๐.๕—๑.๐
ค่อนข้างต่ำ	๑.๐—๑.๕
ปานกลาง	๑.๕—๒.๕
ค่อนข้างสูง	๒.๕—๓.๕
สูง	๓.๕—๔.๕
สูงมาก	มีมากกว่า ๔.๕ %

ตามปกติในตารางการวิเคราะห์ดิน ผลวิเคราะห์จะบอกเป็นค่าของเปอร์เซ็นต์ธาตุคาร์บอนด์ เราเปลี่ยนค่าคาร์บอนด์เป็นค่าอินทรีย์วัตถุได้โดยคูณด้วย ๑.๗๒๔ ซึ่งเป็นค่าคงที่สำหรับการเปลี่ยนคาร์บอนด์เป็นค่าอินทรีย์วัตถุ ทั้งนี้เพราะในอินทรีย์วัตถุมีธาตุคาร์บอนด์เป็นตัวประกอบอยู่ด้วย ๕๘ %

๓. ค่าความสามารถในการถ่ายเทประจุบวก (Cation Exchange Capacity มีตัวย่อว่า C.E.C.) หมายถึงความสามารถ หรือความจุของสารคอลลอยในดินที่จะดูดยึดหรือถ่ายเทธาตุที่มีประจุบวกได้มากน้อยเพียงใด มีหน่วยจัดเป็น Millicquivalent หรือตัวย่อว่า Me ต่อดินแห้ง ๑๐๐ กรัม ค่านี้บอกหรือแสดงถึงคุณสมบัติบางประการของดิน

ความสำคัญของการถ่ายเทอย่างง่านี้ คือ พวกประจุบวกนี้เป็นธาตุอาหารของพืช โดยเฉพาะพวกแคลเซียม แมกนีเซียม ปोटัสเซียม และโซเดียม จะถูกดูดยึดไว้ด้วยสารคอลลอย ป้องกันมิให้ถูกชะล้าง แต่การดูดยึดนี้ ธาตุเหล่านี้ยังพร้อมที่จะถูกปล่อยออกมา

ทันที เป็นประโยชน์หรือากาพิษดูดซึมได้ ถ้าหากในกรณีที่ธาตุเหล่านี้ไม่ถูกจับยึด เมื่อมีน้ำละลายเข้าไปถึง ก็จะถูกชะล้างสูญหายไปด้วย

ดินที่มีค่าความสามารถในการถ่ายเทประจุบวกสูง แสดงว่ามีคุณสมบัติดีในแง่การปลูกพืช

ค่ามาตรฐานสำหรับเปรียบเทียบมีดังนี้

ระดับ	ค่าเป็น Mc / ๑๐๐ กรัมดิน
ต่ำมาก	น้อยกว่า ๓.๐
ต่ำ	๓.๐ — ๕.๐
ค่อนข้างต่ำ	๕.๐ — ๑๐.๐
ปานกลาง	๑๐.๐ — ๑๕.๐
ค่อนข้างสูง	๑๕.๐ — ๒๐.๐
สูง	๒๐.๐ — ๓๐.๐
สูงมาก	เกิน ๓๐.๐

๔. ปริมาณเกลือในดิน บอถึงภาวะที่จะเป็นพิษต่อพืช หรือภาวะปลอดภัย วัตออกมาเป็นค่าแห่งสื่อไฟฟ้าที่ได้จากสารละลายชนิดใดชนิดหนึ่ง การนำสื่อไฟฟ้ามีความสัมพันธ์กับปริมาณเกลือที่ละลายอยู่ในดิน (ค่า Electrical Conductivity ย่อว่า E.C.) บอหรือแสดงเป็นหน่วยไมโครโม ถ้ามีค่า E.G. สูงแสดงว่ามีเกลือละลายอยู่สูง มีค่ามาตรฐานเปรียบเทียบดังนี้

ระดับ	ค่า E.G. เป็นไมโครโม	ความเป็นพิษต่อพืช
ต่ำมาก	น้อยกว่า ๒,๐๐๐	ไม่เป็นพิษ
ต่ำ	๒,๐๐๐ — ๔,๐๐๐	มีผลเล็กน้อยต่อพืช
ปานกลาง	๔,๐๐๐ — ๘,๐๐๐	เป็นพิษกับพืชหลายชนิด
สูง	๘,๐๐๐ — ๑๖,๐๐๐	เป็นพิษกับพืชเกือบทุกชนิด
สูงมาก	๑๖,๐๐๐ — ๓๒,๐๐๐	มีพืชบางชนิดเท่านั้นที่ขึ้นได้

๕. ค่าปริมาณธาตุฟอสฟอรัสที่เป็นประโยชน์

วัดเป็นหน่วย ส่วนต่อดินล้านส่วน (ppm) แสดงถึงปริมาณของธาตุฟอสฟอรัส
 น้อยอยู่ในรูปนี้ พืชใช้ประโยชน์ได้จริง ๆ มีค่ามาตรฐานให้เปรียบเทียบวินิจฉัยดังนี้

ระดับ	ปริมาณเป็น Ppm.
ต่ำมาก	น้อยกว่า ๓
ต่ำ	๓ - ๖
ค่อนข้างต่ำ	๖ - ๑๐
ปานกลาง	๑๐ - ๑๕
ค่อนข้างสูง	๑๕ - ๒๕
สูง	๒๕ - ๔๕
สูงมาก	เกิน ๔๕

๖. ค่าปริมาณธาตุโปแตสเซียมที่เป็นประโยชน์

ตารางวิเคราะห์ดิน จะบอกปริมาณของธาตุโปแตสเซียมที่เป็นประโยชน์ไว้เป็น
 หน่วย ส่วนต่อดินล้านส่วน เช่นเดียวกับธาตุฟอสฟอรัส มีค่ามาตรฐานสำหรับเปรียบเทียบ
 ดังนี้

ระดับ	ปริมาณเป็น Ppm.
ต่ำมาก	น้อยกว่า ๓
ต่ำ	๓๐ - ๖๐
ปานกลาง	๖๐ - ๙๐
สูง	๙๐ - ๑๒๐
สูงมาก	เกิน ๑๒๐

๗. ค่าปริมาณของธาตุที่ทำให้ดินเป็นด่าง

วัดค่าเป็น milliequivalent ต่อดิน ๑๐๐ กรัม เช่นเดียวกับการวัดค่าของแต่ละธาตุ ไม่ใช่
 วัดรวม ๆ กันไป โดยมากได้แก่ธาตุแคลเซียม แมกนีเซียม โปแตสเซียม และโซเดียม
 เป็นส่วนที่ถูกจับตรึง หรือถูกยึดไว้ตามผิวของสารคอลลอยนินดิน มีค่ามาตรฐานเปรียบเทียบ
 ดังนี้

ระดับ

Me / ๑๐๐ กรัมดิน

ธาตุ

	Ca ⁺⁺	Mg ⁺⁺	K ⁺	Na ⁺
ต่ำ	น้อยกว่า ๒.๐	๐.๓	๐.๒	๐.๑
ต่ำ	๒ — ๕	๐.๓ — ๑.๐	๐.๒ — ๐.๓	๐.๑ — ๐.๓
ปานกลาง	๕ — ๑๐	๑.๐ — ๓.๐	๐.๓ — ๐.๖	๐.๓ — ๐.๗
สูง	๑๐ — ๒๐	๓.๐ — ๘.๐	๐.๖ — ๑.๒	๐.๗ — ๒.๐
สูงมาก	มากกว่า ๒๐	๘.๐	๑.๒	๒.๐

ข้างบนนี้เป็นตัวเลขมาตรฐานที่ใช้เปรียบเทียบ เมื่อผู้สนใจอยากทราบว่าเป็นดินจากแหล่งใด ๆ มีธาตุอาหารพืชมากน้อยสำหรับความต้องการของพืชอย่างไร เมื่อท่านเก็บตัวอย่างดินวิเคราะห์และตัวเลขข้อมูลต่าง ๆ ออกมา ควรเอามาเปรียบเทียบกับตัวเลขเหล่านี้ก็จะทำให้ทราบได้ว่าสิ่งใดขาดตกบกพร่อง

ในการทำงานเกี่ยวกับอาหารธาตุของพืชในดินใด ๆ นั้น ควรประกอบด้วย การเก็บตัวอย่างดิน การวิเคราะห์ดิน และการวินิจฉัยว่าดินมีความอุดมสมบูรณ์มากน้อยเพียงใด โดยใช้ตัวเลขเปรียบเทียบกับค่าข้างต้น จากนั้นจึงตัดสินใจว่าควรทำประการใดกับดินแห่งนั้น เช่นควรปรับปรุง หรือเพิ่มปุ๋ยอะไรเท่าใด

สมาชิกท่านใด?

เลื่อนยศ เปลี่ยนที่รับ “สัตวแพทยสาร” โปรดแจ้งให้ “บรรณาธิการ” ทราบ จะได้แก้ไขให้ถูกต้อง